

Олег Купчинський*

СТРУКТУРНА БУДОВА (ФОРМУЛЯР) ЗАПИСІВ В АКТОВИХ КНИГАХ СВЯТОЮРСЬКОЇ ЮРИДИКИ У ЛЬВОВІ

Структурна будова текстів записів, поряд із змістом, які укладалися в канцелярії уряду Святоюрської юридики (це характерне для багатьох канцелярій), криє у собі одну з центральних проблем дипломатики — проблему співвідношення форми та змісту різних видів і типів актів та документів. Звісно, кожний запис як об'єкт дослідження — це певним чином структурно оформлений зміст, а історично так складалося, що не кожний зміст акта та документа і його запису у книгах виражався у подібній, тим більше однаковій формі. Форма викладу тексту часто засвідчує такі дані, які невідомі з ніяких інших джерел і це сприяє виявленню нової інформації про діяльність установ, які складали акти та документи. Водночас консервативна за своєю природою форма будови (архітектоніка) запису, як відомо, більш стабільна порівняно із змістом і вона, розбудовуючись, нерідко вказує також на власні закономірності свого розвитку. Вони, як правило, розвивалися і культивувалися у писемній культурі протягом багатьох сторіч. Тут, насамперед, йдеться про формуляр записів: його будову, поділ на частини та клаузули. Кожен із цих елементів формуляра містить свої локальні та загальні характеристики. Останні засвідчують зв'язки з будовою записів інших канцелярій, з іншими однотипними чи близькими до однотипних загально слов'янськими та неслов'янськими зразками записів.

Традиційно формуляри записів актів і документів різняться між собою — неоднаковою є їх історія формування, завдання, походження, що часто пов'язане з призначенням і використанням їх у поточному житті. Важливим у пізнанні формуляра (у нашому випадку формуляра запису) є визначення сукупності ознак, які регламентують і складають його основу в межах певних вихідних видів і типів актів за формальними характеристиками, а втім, і структурних елементів передусім кількості клаузул і їх розташування у формулярі. Це, як відомо, одне з проблемних питань дипломатики. Деякі документознавчі-скептики дозволяють собі взагалі відкидати можливість аналізу актів через їх значну видову різноманітність і часто брак між ними спільних об'єднувальних елементів. Проте ці погляди не мають під собою належного ґрунту. Акти і їх записи, в межах власних видів і типів, завжди дають належне уявлення про їх архітектоніку, також і загальну культуру діловодства та писемності відповідних епох. Тим більше будь-яка нестандартність явищ, в тому числі діловодстві, як відомо, завжди трансформується у нову якість.

Аналізуючи структурну будову акта, на відміну від документа (архітектоніка останнього вироблена ще візантійськими та папськими канцеляріями, а потім ненабагато видозмінена та засвоєна княжими та королівськими канцеляріями різних народів) можна констатувати, що структура записів далеко не

* Купчинський Олег Антонович – доктор історичних наук, голова НТШ (Львів).

однотипна та різна, бо пов'язана з довільною індивідуальною, нічим часто не регламентованою творчістю канцелярії і її писарів, які не завжди дотримувались устійнених в діловодстві засад, в тому числі традицій. А це становить чи не одну з основних підстав пізнавальної необхідності включення формуляра у ряд окремо взятих аналітичних досліджень.

Проте одна річ поява таких типів актів як лист, звернення, судове розпорядження чи вирок, наказ, депеша – інша, коли йдеться про акти, що дійшли до нас у вигляді систематизованих у хронологічному порядку записів, що об'єднані книгами. Завдяки цьому їх аналіз без порівняння більш доступний для пізнання, бо сприяє цьому в рамках записів у книгах їх кодекологічне і хронологічне упорядкування. За цих умов подекуди з'являються навіть спільні, деколи дуже чіткі та об'єднуючі для багатьох записів риси. Вони полягають передусім у близькій до себе структурній розбудові (трапляються, однак, і винятки), поділі формуляра на частини, підборі клаузул і їх розміщенні (хоч також не завжди послідовному), врешті, смислового зв'язку між клаузулами, як основними структурними елементами формуляра. Крім індивідуальних, а поряд й спільних характеристик кожного запису (що найперше пов'язане зі змістом записів та навиками писарів – їх фаховою підготовкою та досвідом в канцелярській роботі), діють у рамках розвитку формуляра об'єктивні фактори, а серед них передусім час, який завжди впливав на зміни у розбудові та розвитку формуляра записів. Канцелярія Святоюрської юридикі, крім власних, будувала свої записи на загальних, поширених на території України, засадах творення записів, що панували у XVI–XVII ст. (на це вказують порівняльні зіставлення текстів записів із іншими адміністративно-судовими урядами Львова та меншин міст і сіл Руського воєводства XV–XVIII ст.). Загалом, структура і виклад змісту записів, що велись у Святоюрській юридикі у Львові, свідчить про високий рівень діловодства канцелярії, яка дотримувалася і майже не відхилялася від діловодних стандартів високих урядів духовних і державних інституцій свого часу. У зв'язку з цим її діяльність є пізнавальним причинком для вивчення не лише діловодства юридикі, але й наближених до неї установ.

В основі записів у книгах юридикі лежить традиційний, згадуваний вище поділ на частини, а в межах цих частин поділ на клаузули. Така структура відома вже із ранньосередньовічного документа в усіх слов'ян — руського (українського), чеського, болгарського, польського, а також народів Західної Європи¹. Пізніше вона, в значній мірі, впливала на формування актового матеріалу і взагалі на розвиток структурної типології документальної спадщини. Немає найменшого сумніву, що саме документові завдячує структура формуляра розглядуваних записів².

¹ Купчинський О.А. Развитие галицко-волинского документа в контексте межслов'янских зв'язків XIII—XIV ст. / О. А. Купчинський // 3 історії межслов'янських зв'язків. Збірник праць. – Київ, 1983. – С. 25–45.

² Купчинський О.А. До питання про характеристику формуляра рукописних документів середньовіччя / О. А. Купчинський // Архіви України. – 1974. – № 6. – С. 12—20; див. також Giry A. Manuel de diplomatique. – 1-вид. – Paris, 1892; – 2-вид. – Paris, 1925; Maleczyński K. Studia nad dokumentem polskim. – Wrocław, 1971. – S. 189–221; Dyplomatyka

Будова майже кожного запису виражена у трьохчастинній структурі формуляра (подібно, як і в документі) складається із *вступного протоколу* (інакше *протоколу*), *власне змісту* і *закінчення (есхатоколу)*.

1588, № 29*

Вступний протокол (протокол):

рw/к/ б̄жиа ѿ ф̄ п̄и.

Стану/в/ши wчевистє пере/д/ ѳриадw/м/ стою/р/скы/мь/ на /и/ма ива/н/ тула.

Власне зміст:

вызна/л/ и/ж/ w/н/ прода/л/ свое вла/сноє имѣна на /и/ма до/м/ которы/и/ стои/т/ межи ива/н/комъ а межи пилипо/м/ а прода/л/ его на /и/ма ѿнови розосла/н/ковому с̄нови, а купи/л/ тоє ѿнь и/з/ жоною своєю и вызнали и/ж/ ему суму спо/л/на w/т/дали, котораѿ сума на /и/ма за ѿ золоты/х/, а ива/н/ ему доброво/л/не пусти/л/ имѣна не w/б/зираючисѿ на себе ани на приателѣ свои пусти/л/ ему во/л/не и записалѣ

Закінчення (есхатокол):

и на то ему ро/з/ку зеленую да/л/, а ѿ/н/ в свои/м/ имѣню воленѣ быти продати и даровати и що хотѣти то чинити и ко пожи/т/кови своему wбернѣти.

дѣялося то ѳ стого юря

а бы/л/ при то/м/ ѳриад/ стою/р/скы/и/ присажници демько ла/н/тво/и/ть и иванѣ присажник/, юско присажник/, маты/с/ присажникъ и ины/х/ люде/и/ немало.

1616, № 95

Вступний протокол (протокол):

ро/к/ а х̄ ѿ в чє/т/ пре/д/ сто/м/ стго Ап/с/ла А/н/дреѿ пе/р/возван/ного

Станувши wбли/ч/не пре/д/ ѳриадом/ наши/м/ на то/и/ ча/с/ бывши/м/ wтє/ц/ фєwдо/р/ сцин/н/и/к/ дми/т/ровскики/и/ и/з/ зятє/м/ свои/м/ ма/ц/ко/м/ лаврѳ/ш/ковы/м/ и и/з/ жоною его свою и цо/р/кою его ево/ю/

Власне зміст:

зе/з/нали доброво/л/не и же/с/ мы продали до/м/ и/з/ кгрѳ/н/то/м/ нале/ж/ны/м/ до не/г/, котри/и/ стои/т/ на кгрѳ/н/тѣ це/р/ковном стго ве/л/м/ч/ х̄ва Гєw/р/гиѿ за [...] є/г/ м/л/ ки/р/ јєреме/и/ тисаро/в/ско/г/ єп/с/па лво/в/ског на /и/ма гри/ц/кови и жонѣ его кри/с/тинѣ/и/ дѣтє/м/ его на вѣки вѣ/ч/ные за с̄му гроши/и/ готовы/х/ зло/т/ wсмѣдєсѿ/т/ моныти и ли/ч/бы по/л/ско/и/ не wставляючи собѣ анѣ дѣтє/м/ свои/м/ анѣ жа/д/ным приателє/м/ свои/м/ котри/и/ то до/м/ мѣлє/м/ w/т/ вы/ш/мѣ/н/ w/т/ца фєwдо/ра сцн/ка дми/т/ро/в/ско/г/, а пан гри/ц/ко воле/н/ ѿ/к/ свое дати, продати или ку своему лѣпшєму пожи/т/ку wбє/р/нути, котри/и/ то до/м/ з кгрѳ/н/том стои/т/ з є/д/но/и/ стороны ста/и/нѣ єп/с/п̄ския, з дрѳго/и/ стороны ва/с/ка бєрєзѣѿ, с трєтє/и/ и/х/ ста/ш/ка

wieków średnich / Oprac. K.Maleczyński, M.Bielińska, A.Gąsiorowski. – Warszawa, 1971. – S. 81–121, 194–201.

*Тут і далі (в душках або без них) перша цифра вказує на рік написання акта чи документа, друга — їх номер публікований у Зб. “Святоюрська юридика у Львові”, який нині в друку.

филеева сна, котрѹю то кѹпно/ст/ свою и то/р/гъ до нас ѹриа/д/ ниже/и/мѣнаного прише/д/ши вы/з/нали, ѿ/с/ ма/ц/ко и/з/ жоною своєю евою грошѣ в/т/ гри/ц/ка и жоны его вдобрали, а до/м/ доброво/л/не пу/с/тилѣ, мы на що и зеленую ро/з/ ку гри/ц/ко в/т/дал.

Закінчення (есхатокол):

А бы/л/ при то/м/ ѹриа/д/ стою/р/ски/и/ на то/и/ ча/с/ бы/в/ши/и/ пили/п/ шве/ц/ ла/н/тво/и/ть, стефа/н/ скорохо/д/ п/р/, куна/ш/ го/н/ча/р/ п/р/, илко кравец пр. ины/х/ люди/и/ немало в дому небо/ж/чика јакова діака.

ро/к/ и дна вы/ш/мѣ/н/.

А/н/рѣ/и/ дияконовъ писа/р/

1640, № 178

Вступний протокол (протокол):

Запи/с/ пе/т/ра кра/в/ца по/р/шня/н/ского, сна кирилова.

дѣяло/с/ ро/к/ ѿ хм м/с/ца в/к/ кѣ днѣа при зѹпо/л/но/м/ ѹриа/дѣ на то/и/ ча/с/ бѹдѹчо/г/ ла/н/тво/и/та василіа вѣ/р/ноприсѿ/г/лы/х/ шимона теслѣ и семишна ѿво/р/ского, стефана филевича и ла/в/рентиа го/р/бачо/в/ского и з громады цных люде/и/ было немало, па/н/ ѿ/ц/ко ги/ш/та и па/н/ ва/с/ко рыма/р/ и панове жеребе/ц/кіє, котрыє при его м/л/цѣ пану старостѣ служа/т/, тв [?] его м/л/цѣ па/н/ стефа/н/ заплати/н/ски/и/ в/т/ его м/л/цѣ пана наше/г/ в/т/ца еп/с/па был зе/с/ланы/и/ в/т/цѣ негрѣбецки/и/.

Стану/в/ши ѿ/ц/ко гама/н/ про/з/виско/м/ и/з/ жоною своєю фе/с/кою и/з/ дѣ/т/ми своєми

Власне зміст:

зе/з/нали пре/д/ на/ми/ врядо/м/ и/ж/ продали маєтно/ст/ свою стоачѹю халу/п/кѹ на грѹ/н/тѣ стою/р/ско/м/ вы/ш/писано/мѹ/ кра/в/цѣви межи дома/ми/ проти/в/ко ма/т/вѣа и/з/ бомачвы/х/ [?] прода/л/ ѿ/ц/ко гама/н/ халу/п/кѹ свою за сѹм зло/т/ы/х/ всмѣдѣсѿ/т/ лич/бы по/л/скоє прода/л/, дарова/л/ вѣ/ч/ ными часы зо /в/сѣми пожи/т/ками до то/г/ належны/ми/ в/т/[да]лаючи себе и дѣте/и/ свои/х/ и приателе/и/ близ/ки/х/ и далеки/х/, кре/в/ны/х/ и некре/в/ны/х/ котры/и/ па/н/ пѣ/т/рѣ [?] краве/ц/ кирилови/ч/ по/р/шня/н/ски/и/ має/т/, ѿко своєго ѹживати и/з/ жоною своєю на/с/тасією и/з/ дѣтми своими, и дати; и · продати, и в на/и/лѣ/п/ши/и/ пожито/к/ собѣ вбе/р/нути

Закінчення (есхатокол):

є/д/на/к/ же бе/з/ нарѹшѣна пра/в/ и волности/и/ стою/р/ски/х/, а /з/ громадою по/ст/ѹповати и пода/т/ки в/т/правовати, котори/и/ кѹ/п/но своє ѹриа/д/ памѿ/т/ны/м/ вбложи/л/, абы было записано при зѹпо/л/но/м/ ѹриа/дѣ и ро/з/ кою зеленою стве/р/ди/л/ и нѣтромѣсію [!] и посєсію в/т/дал, що мы видѿачи є/ч/ слу/ш/ную приняли и по/з/волили записати до кни/г/ звы/к/лы/х/ наших стою/р/ски/х/

1765 р., № 224

Вступний протокол:

Eusdem, An[n]o D[omini] 10 Julij, v[eteri] s[tilus], Raina Rogaczyńska z synami y corką swoią

Власне зміст:

przedała domowstwo na Kobyłeczczynnie między Janem Zawadzким y Woyciechem bratem leżące, Pawłowi y Anastazyi Depakowskim za zł[otych] pol[skich] 102

Закінчення (есхатокол)::

na co podpisuią przyaciele Raina Rogaczyńska +, Jan Rubaczyński +, Piotr, Jan, Teresza Rubaczynskie +.

Наведено приклади записів із їх поділом на три частини за формально-структурними ознаками формуляра. Така структура типова для записів, які внесені у книги Святоюрської юридики. Це, однак, не означає, що в практиці канцелярії юридики не було записів з певними відхиленнями у своїй архітектоніці та будові взагалі (див. 1638, № 168; 1673, № 211 та ін.). Окремі відмінності, як відзначалось, також торкнулись наповнення названих частин формуляра. Особливо під цим оглядом помітні різниці між записами останніх десятиріч XVI—XVII і XVIII ст.

Кожна із названих частин формуляра — *вступний протокол* (інакше *протокол*), *власне зміст* та *закінчення (есхатокол)* — репрезентована у записах власним підбором клаузул. Але якщо поділ формуляра записів на три частини нагадує структуру класичного документа (власне, він, як згадувалося, створив підстави для формуляра актів), то використання клаузул, як складових одиниць цих частин, їх послідовність розміщення у формулярі загалом часто відмінна та інша. Можна також зауважити нові за формою і змістом формулювання клаузул у записах (*заголовки, список членів уряду і присяжних*, нерідко й згадку про гостей, присутніх під час адміністративно-судових розглядах справ), також подекуди здвоєння структур клаузул у формі певних текстуальних поєднань (найчастіше суміжних за розташуванням текстів клаузул), внаслідок чого проходить змішування різних за змістом і функціональним навантаженням клаузул (*промульгація і нарація*), врешті, членування клаузул та поява їх елементів у різних частинах формуляра (*дата, список членів уряду і присяжних*). Від кінця XVII і зокрема у XVIII ст. помітні нові, загалом істотні тенденції у розвитку видового складу актів і їх архітектоніки, відповідно й зміни у структурі формуляра записів (більшість із них диктувалася об'єктивними обставинами розвитку адміністративного і цивільного права країни, яке спонукало розширення видового складу актів та сприяло загальним тенденціям до їх змін, відповідно, й рівня загальної системи тогочасного діловодства), що насамперед стимулювало відживання давніх і появу інноваційних моделей клаузул, а далі вело до скорочення числа клаузул і спрощення формуляра, в тому числі формуляра записів у книгах юридики (XVIII ст.).

Засвідчений у записах канцелярії формуляр, зберігаючи трьохчастинний поділ із своїм підбором клаузул вказує загальною на власну для себе (і подібних до себе) тотожність будови. Було б, однак, помилково вважати, що у записах книг Святоюрської юридика простежується лише трьохчастинний формуляр. У деяких випадках він інший, у його структурі бракує деяких тих чи інших частин формуляра клаузул (деколи доходить до того, що вони нагадують інший тип і вид актів), наприклад, відсутнє *закінчення*. Це, як уже відзначалося, характеризує не лише загальні тенденції діловодства, але й ілюструє через нього фахову культуру її персоналу (сюди завжди входять знання мови та правові навички). А це веде дослідника до часто несподіваних, а то й невідомих, висновків. При цьому завжди слід враховувати факт відповідності між характером змісту акта і формою (формуляром) його запису в книгах юридика (навіть під час однакових транзакцій в уряді юридика, що присвячувалися, наприклад, майновим справам не дотримувалися тотожного викладу змісту). На цей процес впливали дипломатичні та діловодні традиції, як вітчизняних, так і сусідніх країн. Позначались на цьому процесі такі формальні явища, як часта відсутність (а в канцелярії такого рівня уряду як юридика це дуже правдоподібно) регламентованих взірців чи посібників (т. зв. формулярників), які служили для поточної праці канцелярії зразками під час укладання текстів записів різних видів і типів актів та вживання відповідної термінології.

1. ВСТУПНИЙ ПРОТОКОЛ (ПРОТОКОЛ)

Перша частина формуляра запису найчастіше складається із таких клаузул як *інвокація*, *заголовок*, *дата* (клаузула *датації*), *інституляція*, *список членів уряду і присяжних*, *інскрипція*.

Інвокація — заклик до священного імені з метою забезпечення успіху тому, про кого чи що йде мова нижче у тексті запису, напр. „Во има бжіе станса“. Включення цієї клаузули у формуляр — рідкісне явище у записах. Лише у двох випадках ця клаузула зафіксована: у символічному вигляді, як знак хреста (†) на початку тексту „† спишемъ на пама/т/“ (1597, № 57) та в традиційній формі: „во има w/т/ца ј сѣа сто/г/ дха амин“ (1648, № 198).

Заголовок — назва змісту запису. Клаузула *заголовок* найчастіше починає текст запису. *Заголовок* присутній не при всіх текстах записів, а ті його формулювання, які відомі далеко не однакові, за кількістю слів і вичерпністю змісту клаузули у записах. Найчастіше у заголовку фігурують прізвище чи прізвища контрагентів: „миха/л/ розосла/н/ко“ (1582, № 11); „Фенна гоупалиха и ми/с/ ко ѡцко/в/ за/т/ старостин“ (1587, № 27); „Урмени/н/ петръ [и] га/с/ка“ (1589, № 32); „Запи/с/ симівна бе/з/рѣкого“ (1630, № 132). Розширені *заголовки*, крім інформаційних функцій, можуть розкривати загальний зміст акта: „Са/м/ко и/з/ долѣ купи/л/ имѣна“ (1586, № 23); „Запис евы ма/ц/ково/и/ на до/л/ги іва/н/ ка ковалѣ зме/р/лого зятѣ стефана скварѣ/в/ца, котрие реєстро/м/ показала“ (1624, № 111), або „ Запис симієна на тую маєтн[ость] реченѣю сысако/в/скую

яко є/ст/ в ты/х/ же выше книга/х/ записано“ (1629, № 128). Нерідко завдяки відповідній термінології, яка використовувалася канцелярією під час складання текстів записів, клаузула *заголовок* вказує також на характер правової транзакції, що відбулася під час засідання уряду юридики: „Вырок гаврила она ва/с/ка дибины под/д/ано/г/ це/р/кве стго великом/у/ хсва гєw/р/гя»“ (1635, № 152); „Згода пото/м/ко/в/ галуща/т/ романа и павла шевца и жоны его гасѣ“ (1644, № 184); „W/т/пи<с> пана миколаа кѣшнѣра“ (1650, № 198). Деякі заголовки можуть підтверджувати увічнення справи, яка розглядається у війтівсько-лавничому уряді і вписана у книги. Див. згаданий заголовок: „† спишем на пама/т/“ (1597, № 57).

Крім проставлення на першому місці клаузули *заголовок*, трапляються записи, де вони виступають на другому місці після дати: „ро/к/ бжиа аѣ чѧ м/с/ца а/п/ и днь. Ива/н/ко шве/ц/ и єаре/мь/ко шпа/ц/ково/и/ снь“ (1591, № 38). Великі за обсягом тексту заголовки можуть зливатися у записах із датою (1643, № 183) чи текстом інших клаузул.

Дата (клаузула датації) — зазначення місця і часу складання запису. Часто формулювання дати починаються словами „дѣялось“, „сталосѧ“, а частіше без них: „рок бжїа аѣ пѣ м/с/ца ма [!] з днь“ (1582, № 5); „Дѣяло/с/ ве /л/вовѣ стго Юря в пн/д/локъ пре/д/ сто/м/ бли/з/ко пришло/м/ стого а/р/хистратига хѣвѧ миха/и/ла рокѣ а хї“ (1610, № 84); „Дѣялосѧ на гру/н/тѣ цркви столе/ч/ной стго ве/л/м/ / х/с/ва гw/р/ и га ве лвовѣ, року аѣмф маа wсмогонадце/м/“ (1649, № 196); „A[nn]o 1769 die 11 maji, v[eteri] s[tilus]“ (1769, № 229).

Датаційне формулювання записів у *вступному протоколі* може складатися із різної кількості елементів:

рік: „ро/к бжїа/ а ѣ пѣ го“ (1580, № 4); „Дѣяло/с/ в року а хѣб“ (1629, № 129); „Року 1650“ (1650, № 198); „1691“ (1691, № 214); „ахѣ“ (1695, № 219); „An[n]o D[omi]ni 1765“ (1765, № 222);

рік, місяць, день: „ро/к/ а хѣ м/с/ці маа кѣ дѣна“ (1606, № 76); „Дѣяло/с/ року а хкс в навечрие во/з/несена хва“ (1626, № 121); „ро/к/ а хїли новєвріа кї“ (1638, № 171); „рокѣ а хїм в понедело/к/ сы/р/ны/и/ ста/л/с/“ (1642, № 180).

У формулюванні дати має місце також інверсійний порядок: „Дѣялосѧ в сре/д/ по стго/м/ демитрии року а хїд г<о>“ (1624, № 113); „М/с/ца маа дна второго а хї ѣ року“ (1676, № 212); „d[nia] 30 Xbris 1698“ (1698, № 221).

Це, загалом, найчастіше вживані у записах формулювання дати. Не типовим (принаймні, рідковживаними) є дати з уміщенням елементу „місце запису“: „Дѣялосѧ на гр/н/тѣ цркви столе/ч/ной стго велѣм/ч/ гєwргия ве лвовѣ ро/к/ аѣмф, в маа wсмогона/д/це/т/“ (1649, № 195).

У ряді випадків клаузула *датації* виступає у двох частинах формуляра — *вступному протоколі* та *закінченні*. Друга розміщена наприкінці запису формуляра (*закінченні (єсхатоклі)*) переважно виконує функцію уточнення (або доповнення) основної дати, що винесена у *вступному протоколі*. Вона традиційно підтверджує складення запису, яке відбулося саме в тому, а не іншому місці та часі. Дата, що подана на початку (*вступному протоколі*) є, звичайно, основною. Подаємо три приклади такого вираження дати у записах книг юри-

дики:

1624, № 112

Вступний протокол (протокол):

„Дѣалосѧ в пѧтокъ третѣи/ не/д/ли по па/с/цѣ, роки а ѡ кѣд г<о>“

Закінчення (есхатокोल):

„w/т/правовало/с/ ро/к/ и днѧ звы/ш/помѣнено/Г/“
1644, № 185

Вступний протокол (протокол):

„року а хмд в четве/р/то/к/ по недѣли фомино/и/“

Закінчення (есхатокол):

„дѣало/с/ року и днѧ вы/ш/мѣненого“
1766, № 225

Вступний протокол (протокол):

„Anno 1766 die 15 april[is]“

Закінчення (есхатокол):

„Datt[o] quibus supra“ (див. далі Закінчення (есхатокол))

У *вступному протоколі* могло подаватись формулювання дати з усіма чи основними складовими елементами клаузули *датації*, або лише спиратися на дату попереднього запису в книзі і виражатись словами: „Того ж року“ (1644, № 186). Оскільки в попередньому записі у книзі (1644, № 185) подано дату „року а хмд в четве/р/то/к/ по недѣли фомино/и/“, тобто 1644 р., травня 2, а формулювання наступного запису згадає тільки рік („Того ж року“), то *дата* дня і місяця уточняється у другій частині клаузули *датації* – *закінченні (есхатоколі)* формуляра. У ній, крім цього, розшифровується день і місяць запису подані за церковним календарем: „в року ѧ хмд в пнед по не/д/ли мироносиц дна <S>“, тобто 1644 р., травня 6 (№ 186). Але такі випадки у датуванні записів далеко не часті. Окремі з них можуть бути виражені також: „Того /ж/ рѣкѣ [!] и дна маѧ дѣ“ (1636, № 159), або без уточнень: „Того /ж/ дна и року“ (1609, № 81).

Загалом, дата у записах займає перший або рідше другий (після *заголовку*) рядок у *вступному протоколі*. Формулювання дати, як згадувалося, засвідчене також у контексті клаузули *заголовок*: „Запи/с/ маѣтности а/л/бо фо/л/- варкѣ речони/и/ пана василѧ бѣню/в/ского мещанина лво/в/ского маючи/и/ на кгрѣ/н/тѣ це/р/ко/в/но/м/ стою/р/ско/м/ котри/и/ нѣшнего дне м/с/ца іюня року тисѧча ше/ст/со/т/не/м/ чты/р/деса/т/ третю/м/“ (1643, № 183); водночас дата може бути поділена у *вступному протоколі* клаузулою *список членів уряду і присяжних*: „Дѣало/с/ ве лвовѣ на пре/д/мѣстю крако/в/ско/м/ на грѣ/н/тѣ стою/р/скомѣ при ѣриадѣ цалезупо/л/но/м/ јвана столѧра же/ж/ковича вуита стоюрскаго, романа галушѧка, лукаша ста/н/ковича. Івана бѣлого/р/ского, кисѣла присѧгли/х/, року тисѧча ше/ст/со/т/ па/т/деса/т/ четвертаго мсѧ јюля два/д/ца/т/ третаго днѣ“ (1654, № 200).

Двічі у записах подана дата тільки у кінці запису. Уміщення дати наприкінці формуляра, власне, після тексту запису нагадує характерне розташування клаузули для документів.

Інституляція (лат. *intitulo* — титулюю) — називання власного імені частото з означенням посади, звання, суспільно-громадського чи родинного статусу того, хто видавав документ, а в записках імені особи чи осіб, які є ініціаторами розгляду справи і від імені якої (чи яких) укладається угода, проходить поділ майна, розглядається заповіт і ведеться будь-яка транзакція. Формулювання клаузули *інституляції* у записках лише в трьох випадках нагадує формулювання клаузули в документах: „я гедеш/н/ болоба/н/ еп/с/пъ гали/ц/кіи лвовскіи каме/н/ца по/до/лского“ (1578, № 1); „я ган/н/а двумоу/ж/ка теща курилова“ (1584, № 17); нарешті „а попь семив/н/ с̄тою/р/скы“ (1589, № 31).

Значно частіше текст *інституляції* поданий в описовій формі, яку починають слова: „ставши вбличнє да/х/ из женою своєю мару/х/ною“ (1589, № 33); „Ста/в/ши вбли/ч/нє прєд/ ѳрадомъ стою/р/скім на има фе/д/ко изъ женою своєю ган/с/кою“ (1598, № 63), або „Станувши вбли/ч/нє прє/д/ ѳрадо/м/ наши/м/ на то/и/ ча/с/ бывши/м/ втец/ фе/д/о/р/ с<ц>ни/к/ дми/т/ровскіи и/з/ зятє/м/ свои/м/ ма/ц/ко/м/ лавр/ш/ковы/м/, и и/з/ жоною его свою и цо/р/кою его ево/ю/“ (1616, № 95).

У багатьох випадках *інституляція* (у різних варіантах) повністю входить у контекст клаузули *список членів уряду і присяжних*: „Ста/в/ши вбли/ч/нє прє/д/ ѳрадо/м/ стою/р/ски/м/ пилипомъ шевце/м/ во/и/то/м/, стефано/м/ скороходо/м/, и/л/комъ кра/в/це/м/, кунаше/м/ го/н/чаро/м/, ши/м/ко/м/ тєслею в̄рноприса/г/лыми ѳчтивыи п̄трь курилови/ч/ и/з/ мару/х/ною жоною своєю“ (1616, № 93).

Список членів уряду і присяжних — особи, які репрезентують війтівсько-лавничий уряд юридики („вра/д/ стою/р/скі/и/“ (1582, № 8); „ѳрадо/м/ нынѣшни/м/ стою/р/ско/м/“ (1615, № 91); „до ѳра/ду/ и кни/г/ справ стою/р/ски/х/“ (1628, № 123); „прєд/ ѳрадо/м/ з̄по/л/ны/м/ стою/р/ски/м/“ (1643, № 183); і здійснюють адміністративно-судові функції на її території. Представляють у формулярі „листу“ власних (особових) назв членів уряду і присяжних (часто з означенням їх роду занять), що входили, відповідно до каденцій, у його склад. Найтиповіші формулювання клаузули такі: „А были ты/ж/ <п>ри то/м/ оура/д/ с̄тою/р/скіи і приса/ж/ники, еди/н/ <и>васко, други/и/ грицко шп/н/ <т>, треті/и/ данило, че/т/вє/р/ты/и/ да/х/ и ла/н/тво/и/т де/м/ко и инъшии/“ (1584, № 16); „При ѳрадѣ на то/и/ ча/с/ б̄д̄чого во/и/та симівна и в̄рноприсаглы/х/ его ивана ле/с/ковича, ива/с/ка скале/ч/ного, симівна ткача, илка к̄шн̄ра вбивате/и/ стою/р/ски/х/“ (1636, № 157), або „Пры ѳрадѣ нашо/м/ с̄тго великого м̄ченика х/с/ва ге/в/р/ги на то/и/ ча/с/ б̄д̄чи/и/ іацко в̄/и/томъ [...] а пры том̄ былъ романъ в̄рноприсажъни/и/ и др̄ги/и/ л̄кашъ в̄рноприсажъни/и/, грыгори/и/ в̄рноприсажъни/и/ пры котърыхъ с̄а діало“ (1649, № 197).

Подекуди формулювання клаузули *список членів уряду юридики і присяжних* містить уточнення, саме при кому ще уряд юридики працював. Внаслідку, текст клаузули істотно розширювався: „прє/д/ ѳра/до/мъ црковны/м/ с̄тго великом̄чника хр/с/тва ге/в/р/гіа ве лвовѣ за де/р/жавци щасливopan̄ючого іасне в хр/с/тѣ превелебного его мл/с/ти в/т/ца еписпа п[ана] и пастиря н̄шего арсеніа желибо/р/ского, епи/с/па лво/в/скаго, гали/ц/кого и каме/н/ца

подо/л/скаго, зѣпо/л/ны/м/ на сєи ча/с/ бѣдѣчю/м/ Јвана столара же/л/кєвича ви/и/та сѣго юрїа и лукаша ста/н/кєвича, симєшна плѣхти вѣрѣноприсагли/х/ шбиватєлєи шєдєли/х/ стоюрски/х/, книгами штвористими вряду поменєн/н/аго стоюрскаго“ (1662, № 208).

Нєрїдко формально клаузула може поширюватися за рахунок запрошєних осїб, якї беруть участь у засїданнєх вїйтївськю-лавничюго уряду юридики: „до ѣряду и кни/г/ спра/в/ стою/р/ски/х/ и/з/ ѣваги людєи на то вє/з/вани/х/, в пє/р/ вы/х/ г/с/дна ш/т/ца даниїла нєгрєбє/ц/кюго протопоты лво/в/скюго и писара єп/с/ пско/г/ єго мл кв<р> єрємєа тисарю/в/скю/г/ при зѣпо/л/но/м/ ѣряд/д/<ѣ> а/н/дрѣ дѣаконовичу во/и/ту сѣю/р/ско/м/, стєфану филєвичу, ва/с/ку тє/с/ли, сє/м/ку вѣ/р/ноприсагли/х/ и ины/м/, ива/н/ку лє/с/ковичу бы/в/шюму во/и/ту сѣю/р/ско/м/, ш/т/цу пє/т/рѣ на то/и/ ча/с/ настоєтєлю сѣю/р/ско/м/, гарє/м/ку з волѣ ста/н/цєлєви, брат ста/р/ши/и/ цє/р/ковны/и/, сємиш/н/ кушнѣ/р/ зѣ лопушча/н/ [?], сємиш/н/ швє/ц/ и ины/х/ людє/и/ нємало“ (1635, № 152). Такий перелїк назв осїб, вкључєний до „листи“ члєнїв уряду і присєжних дєколи був шє обшїрнїшим пїд час оголошєннєа заповїтїв і, вїдповїдно, складєннєа на пїдставї їх розгљяду справ записїв у книгах (1619, № 104).

Вїдомї також записи, у яких на початку не згадуєтєся уряд — пїсля дати подана розгорнута клаузула *диспозїцїї*, а *список члєнїв уряду і присєжних* винєсєно вкїнець запису (1582, № 5). Дєколи на початку запису традицїйно згадка про уряд юридики (її засвїдчують майже усї записи у книгах) замїняє їнформация, що засїданнєа вїдбувалося „в дому даха ла/н/твоїта стоюрскаго и при людє/х/ приса/ж/ни/х/“ (1582, № 6). Мають мїсце й їншї непослїдовностї: 1589, № 33; 1624, № 114; 1635, № 146.

Клаузула *список члєнїв уряду і присєжних* не має у формулярї подїбно до їнших клаузул стабїльного розташуваннєа. Вїднесєннєа її лише до *вступного протоколу* умовнє, спираєтєся, в основному, на тому, що там у перших рядках запису згадано про уряд юридики і ця згадка трактуєтєся першою частинюю клаузули. Друга частина її формулюваннєа — сам *список члєнїв уряду юридики і присєжних*, у формулярї рухома. Крїм компактного тексту клаузули з усїма вкупї її елемєнтами (див. прикл. вище), що фїгурує приблизно вїд 1580 р. до сєрєдини XVII ст. вона може розташовуватєся як у *вступному протоколї (протоколї)*, так і в *закїнченнї (єсхатюколї)* Див.: 1585, № 20, 22; 1589, № 33; 1659, № 205 (рїдко, хоч трапляютьєа також повторєннєа згадки про уряд — на початку і вкїнцї, поряд їз рєштюю тексту клаузули, 1584, № 16), а в записах дєсь вїд 1636 р. вона виступає лише у *вступному протоколї* (дє творить разом їз згадкою про уряд цїлїснє формулюваннєа). Сказанє однак нє є правилом у роботї канцєлярїї юридики. Дєякї записи розмїщають клаузулу останнюю (повнїстю чи частковю) у *вступному протоколї* перед *власнє змїстом*. За один їз найбїльш поширєних зразкїв може служити структура першої частини формулярєа 1639 р., № 172

Вступний протокол (протокол) —

Заголовок — „Запи/с/ григо/р/та кра/в/ца шбиватєлєа стою/р/ско/го/“

Дата — „дѣяло/с/ роки ѣ хл дєвѣаго м/с/ца фєврал/ кз“

Інституляція — „Станѣвши симѣн/н/ шве/ц/ а по прѣ/з/вискѣ гелѣта“

Інскрипція — „прода/л/ грицкови“

Список членів уряду і присяжних — „пре/д/ нами пре/д/ на/ш/ ѣрядо/м/ на то/м/ часѣ бѣдѣчи/м/ ла/н/тво/и/та василіа и вѣрноприсаглы/х/ его стефана филевича, семіона бе/з/рѣкого, шимона теслѣ, лавре/н/тіа семковича“

У записи, які починається словами „““, клаузула список членів уряду і присяжних відсутня (1585, № 19 та ін.).

Перший із збережених записів, що датується 5 травня 1578 р. не фіксує чинну вйтівсько-лавничого уряду і не містить списку його членів. Він з'являється щойно у записі під з датою 28 лютого 1580 р.: юридинанин Федько Фостик зізнавав „пре/д/ врадш/м/ сто<юр>ки/м/“. У прикінцевій частині формуляра (*закінченні*) цього запису уміщені слова, які формулюють другу частину клаузули: „А были при то/м/ оучтивии панове ива/н/ оурбан лантвоить сѣтою/р/скіи и грицко шпоунть присажныи и демко тыж присажныи, ива/н/ краве/ц/ ты/ж/ присажныи, и мати/с/ ты/ж/ присажныи и ины/х/ добры/х/ людіи немало“.

У формулярах записів клаузула *список членів уряду і присяжних* фігурує постійно до 1673 р. (винятки — одиничні, пізніше — вибірково). Пізніше, що пов'язане передусім із зміною статусу виконавчої влади юридикою та переходом управи вйтівсько-лавничого уряду на чолі з вйтом до Святоюрського василіанського монастиря (хоч далі її очолює і представляє назовні єпископ). Юридика залишається майже до кінця XVIII ст. у віданні монастиря. У зв'язку з цим діяльність традиційного, заснованого на руському (українському) звичаєвому праві — вйтівсько-лавничого уряду, як безпосередньо виконавчого органу влади та гаранта правового чину громадянам юридики, припиняється. Зміни в управі потягли за собою ряд змін у внутрішньому житті юридики, в тому числі в діловодстві, що конкретно відбилося на структурі записів у книгах. Насамперед зауважені зміни у побудові формуляра та підборі його клаузул. З цього часу назавжди зникає із записів клаузула *список членів уряду і присяжних*. Останній раз клаузула подана (наскільки цей факт підтверджують збережені записи у книгах) під 1691 р.: „пере/д/ ѣредо/м/ наши/м/ святою/р/ско/м/ на мѣстци столе/ч/но/м/ на те/н/ ча/с/ бѣдѣчо/м/ па/н/ вои/т/ гаста при панѣ романѣ присажни/м/, при панѣ лукашѣ и при панѣ данили/ю/ и при панѣ григори/ю/ обивате/л/ми святою/р/скими“ (1691, № 214). Наведений приклад це вже майже виняток для кінця XVII і початку XVIII ст. До цього запису і зокрема записів пізніше вписаних клаузула *список членів уряду і присяжних* підмінюється формулюваннями: „Прише/д/ши [...] до книгъ во/и/товчки/х/“ (1676, № 212); „до книгъ дхвни/х/ юридинни/х/, вѣчни/х/ записови/х/ стою/р/ски/х/“ (1683, № 213), „до актъ нинѣшнихъ во/и/товсти/х/“ (1693, № 217), або включає такі загальники, як „пре/д/ ѣрядѣ и право наше дхо/в/ное юри/с/дикціѣи“ сѣтого ве/л/комѣнка хова гев/р/гиа“ (1693, № 215), „Do urzędu woytowskiego у ksiąg mniejszych jurisdictey Świętojurskiej lwowskiej“ (1698, № 221). Усі названі та не названі згадки уже не вказують на уряд юридики і конкретних осіб, як це було раніше. У декількох записах (ост. чверть XVIII ст.) фігурує ще тільки вйт: „яце/н/ты/и/ газазгуч [!], ву/и/т стою/р/скии +“ (1676, № 212), „jwa/н/

цапкєви/ч/, воить юри/с/дикції стоюр/с/ко/и/“ (1693, № 215), але у той час його функції інші, повністю підпорядковані настоятелю (ігумену) монастиря.

Інскрипція — вказівка на адресата акта чи документа. В записях вона фігурує у дещо іншій, порівняно з документом площині,— інформує про ім'я тієї (чи тих) конкретної особи, кому внаслідку адміністративно-судового рішення уряду юридики передається право володіння майном, підтверджена сплата боргу, оправдане оскарження за зловживання і т. д.

Формулювання клаузули *інскрипції* у записях книг юридики, також у структурному відношенні інше, і головне часто в контексті *вступного протоколу* не однотипне і не прямо адресоване. Про ім'я (також прізвище чи прізвисько) фігуранта клаузули переважно мовиться опосередковано та у супроводі певних дій і чинів розглядуваної справи: купівлі-продажу об'єктів, визнання прав власності за спадкоємцями майна, оскарження невиконання контракту, квітуння сплати заборгованих грошей і т. д. Незважаючи на всі умовності у формуванні клаузули завжди представлений один із контрагентів справи, передусім той, хто здобув, купив, оскаржив, признав, оплатив і т. д. і цю дію під час розгляду справи підтверджують *члени уряду та присяжні*: „прода/л/ имѣна свое до/м/ з гру/н/тв/м/ михаилови ро<зо>сла/н/кови“ (1582, № 11); „плати/т/ материзнѣ радєви“ (1585, № 20); „ска/р/жила и в/б/тѣ/ж/<ила> [...] ва/с/ка с/т/а/р/шого сына стє/ц/ка скварѣ/в/ца скороходича“ (1624, № 113); „вы/з/нали [...] ва/с/кови бєкѣєви з во/р/цєва, жонѣ его и пото/м/ко/м/ ъ вѣ/ч/ныѣ часы“ (1630, № 130).

Клаузула інскрипції завжди була чіткою у записях уряду юридики, які стосувалися дарування і передачі майна: „записѣю се/м/ковы/м/ дѣтє/м/“ (1585, № 21), або заповітах: Майно Стефана Скорохода припадає на „ста/р/шую до/ч/ку мару/х/ну...“, також „дѣвчини, мє/н/шє/и/ до/ч/ки“ та ін. (1619, № 104). Саме ці доньки є основними фігурантами в *інскрипції* запису. З іншого запису дізнаємось, що Гавриїл Лангиш дає і дарує фільварок „цо/р/ка/м/ свои/м/ власны/м/ кандидатѣ и олє/м/піодѣ инокиня/м/“ (1648, № 193). Про зміст *інскрипції* свідчить у цьому випадку також заголовок запису: „Запис а/л/бо дарѣно/к/ пїна гаврилїа лангѣша на фо/л/ва/р/кѣ цо/р/ка/м/ свои/м/ кандидатѣ и влє/м/підѣ“ (Там само) і т. д.

Як зазначалось, клаузула *інскрипції* не в усіх записях однозначно прочитується. Не завжди виділяється клаузула *інскрипції*, коли заходить справа про поділ майна між спадкоємцями, під час розмежування спільних обов'язків між юридичанами (1582, № 5; 1604, № 70; 1606, № 78; 1615, № 91), або у випадках погодження суперечок між сторонами та прийняття урядом юридики у цих справах відповідних рішень (декретів) — 1624, № 114; 1632, № 138 та ін. Подібна ситуація складається під час позичання і повернення грошових (часто боргових) оплат. Імена, які згадуються у записях цих трансакцій є швидше частиною змісту клаузули *диспозиції* (1582, № 8; 1597, № 60; 1617, № 96; 1619, № 101 та ін.). Аналогічно немає переконливих даних щодо чіткого формулювання клаузули *інскрипції* у записях про згоду сторін під час купівлі-продажу чи передачі певних об'єктів рухомого майна (1597, № 57) тощо.

2. ВЛАСНЕ ЗМІСТ

Класичний документ включає в цю частину формуляра такі клаузули, як: *аренга*, *промульгація*, *нарація*, *диспозиція*, *санкція* та *коррборація*, а записи у книгах уряду юридики не завжди засвідчують цей набір клаузул. Окремі з них відсутні, спрощені або „розмиті“ суміжним текстом клаузул, а їх елементи нерідко зміщені, виступають у контексті інших клаузул, навіть в іншій частині формуляра.

Аренга (пізньюлат. *aranga* — впровадження, вступ) — інформація про загальні мотиви зголошення для розгляду справи в уряді юридики, повідомлення про причини обговорення справи. Клаузула найчастіше викладена у формі розповідей, пояснень і тлумачень явищ чи подій, що передували конкретному обговоренню справи та часто служили підставою для відкриття засідання уряду юридики, відповідно й для подальшого створення запису. У структурно-дипломатичному сенсі *аренга* є певним впровадженням до другої частини формуляра — *власне змісту*, іноді також перехідною ланкою у контексті між *вступним протоколом* (*протоколом*) і *клаузулою диспозиції*, тобто викладом суті запису справи. Найчастіше клаузула *аренга* з'являється у записах під час дарування нерухомого майна і оголошення заповітів. Серед записів купівлі-продажу майна вона фігурує рідко: „прише/д/ пре/д/ на/с/ андре/и/ ахела мешчанинъ лво/в/скы/и/ показа/л/ намъ писание по/д/ печатю ѿрадѣ бе/л/зьского мѣсцького ѿ томъ иж шляхе/т/ны/и/ иванъ косцеви/ц/кы/и/ речоны/и/ намѣсничо/к/ мѣщанин/ лво/в/скы/и/ дарова/л/ ему дворыще“ (1586, № 24), або юридичанин Стефан Скороход „котри/и/ при бачѣню и памятѣ доброи бѣдѣчи а на тѣлѣ хори/м/, але на ѿмы/с/лѣ здоровы/м/ везва/л/ в до/м/ сво/и/ напрод ѿра/д/ дѣховны/и/ котри/и/ его еп/с/пъскаа м/лст/ подати рачи/л/ [...] и ѿра/д/ стою/р/ски/и/ втори/и/ ег м/л/ еп/с/па [...]. А и/ж/ вы/ш/мѣ/н/ стефа/н/ хотячи порядо/к/ ѿчинити дому своєму рѣши/в/ши сумнѣна/м/ е/к/ сме/р/ты маючи пре/д/ вчима при/з/нава/л/“ (1619, № 104). Інший приклад: „к ѿваги в бозѣ велебного его м/л/ кв/р/ а/р/сеніа желибо/р/ского еіпа лво/в/ска/го/ гали/ц/кого и каме/н/ца подо/л/ского спа/д/ ко/м/ и право/м/ приржоны/м/ по ѿ/т/ци и по ма/т/цѣ ча/ст/ маючи <ѿ> ѿ/т/чи/з/нѣ марена, по мужи пе/т/роваа го/н/ча/р/ка дякуно/в/на и по сес/т/рѣ ро/д/ но/и/ на/ст/цѣ, котро/и/ тую ча/ст/ была заставила и по сме/р/ти помѣнен/н/о/и/ на/ст/ки дякуно/в/ни, котраа з пото/м/ками зме/р/ла, а му/жѣ/ [?] еи красов/ски/и/ во/и/ца/х/ зо всѣми добрами рухомыми з дому ѿступи/л/, котри/и/ пу/ст/кою зо/с/тавивши, те/с/таме/нт/ ѿчини/л/ бы/л/ ц/р/кви стму ге/в/р/гію, где тѣла похован/н/ы были, котри/и/ те/с/таме/нт/ с протоко/л/у вырѣзал ва/с/ко попови/ч/ и [...] зо/с/тави/в/ши, са/м/ з грѣ/н/тѣ ѿшо/л/ ѿте/ц/ его небо/ж/чи/к/ фєдо/р/ сщи[н]ка/р/ [?] будѣчи ѿпроси/л/сѧ бы/л/ по[...] з гуме/н/ца и по повѣтру [?] ме/ш/кати имѣ ѿбєцѣючи и не платячи лѣ/т/ немало бє/з/ бы/т/ности помѣнен/н/оє дѣди/з/ни, котрою не поє/д/нокро/т/ покре/в/ныє при позива<ню> [?] поминали не справившис» зме/р/ в що ннѣ его м/л/ еп/с/пъ засѣ/в/ши увагою на д[ε]/к/ретицію [?] по [...] пото/м/ками еи, «ко/ в то/и/ ѿ/т/чи/з/нѣ ме/ш/каючого микола» кра/в/ца в року а хмг ма» θ дне по ны/х/ декрето/м/ наказа/л/

им [?]“ (1647, № 190).

Ще в іншому прикладі запису, клаузула *аренга* інформує, що „на ґва/ж/ ную про/з/бу пїна гаврилїа ла/н/гѣша, мещанина /л/во/в/ского зо/с/ланые бѣдѣчи и/з/ громады и и/з/ ґряд<у> стою/р/ского [...] в до/м/ а/л/бо до камѣницѣ помѣнен/н/ого пїна гаврилїа лангѣша, котри/и/ на то/т/ ча/с/, а/ж/ на тѣлѣ в/т/ гѣ бга хоробою зложен/н/ы/и/, але на ґмы/с/лѣ цѣлы/м/ здоровы/м/ бѣдѣчи“. Заповіт був складений на фільварок донькам Кандиді та Олимпиді (1648, № 193).

В окремих випадках *аренга* виражена декількома загальними словами „шповідѣли свою рѣч“ (1582, № 10) або „видѣчи в/т/чизни свою спѣстѣлѣю и ба/р/зо на всты/д/ лю/д/скїи шпалѣю“ (1635, № 147), які деколи можуть нагадувати за змістом і клаузулу *наррації*.

Промульгація (лат. promulgatio) — оповіщення (оголошення) про задум і його здійснення, згідно волі зацікавленої особи (або осіб чи родини), яка (або які) зголошує про свій намір перед урядом. Чин задуму може торкатись двох сторін зацікавлених контрагентів: „ста/л/са роздѣ/л/“ (1582, № 5), „ста/л/са фрима/р/кѣ“ (1587, № 28), „жадали [...] подѣль грѣ/н/то/в/ нижешписаны/х/“ (1655, № 202).

Клаузула *промульгації* часто співзвучна у записах з клаузулою *заголовок*: „Даровизна“ (1635, № 147), „Роздѣ/л/ пото/м/ко/в/ кунаша, про/з/ви/с/ко/м/ галушки“ (1642, № 182) і т. д.

Наррація (лат. narratio — розповідь, оповідь) — конкретні підстави, що служать для розгляду справи в уряді юридики. У формулюванні *наррації* найчастіше характеризуються заходи і дія контрагентів, також умови, що передують безпосередньо адміністративно-судовому рішенню уряду: „стали вшистци вбличне пре/д/ ґрядо/м/ стою/р/ски/м/ и визнали и/ж/ ґчинили межи собою згодѣ, иж сѣ змовили на вдно слово вшистци“ (1595, № 47); „єсмо погоди/ли/са ве вши/ст/ко/и/ має/т/ности на /и/ми з га/в/рило/м/ зятє/м/ свои/м/ и и/з/ сестрою своєю гану/с/кою з жоною гавриловою в тую має/т/но/ст/, котраа зостала по в/т/ци нашо/м/“ (1606, № 78). Ще: „з громады [...] дметє/р/ колега на/ш/ и/з/ сусѣдо/м/ свои/м/ андрєє/м/ геларо/м/ запо/з/вавши/с/ в запи/с/ вы/ш/ мѣнены/и/, котри/и/ в то/и/ же книзѣ на ли/с/тѣ плато/м/ в/т/ пє/р/шє/и/ дощєнт вымазаны/и/ а то для тог же в право ступивши а для тєи [?] при запису або куп/п/ну ино/и/ має/т/ности, котрѣю то дмитє/р/ купова/л/ из право/м/ свои/м/“ (1632, № 138); „видѣчи в/т/чизнѣ свою спѣстѣлѣю и ба/р/зо на всты/д/ лю/д/скїи шпалѣю для ива/с/ка зятїа своего, которы/и/ та/м/ мє/ш/каючи лѣтъ немало и добра днѣ и/с/де [!] и/з/ сестрою и/х/ выс/с/єю з в/т/чизны в що немало спрововали ѣко справы по/д/ печат/ми мають которѣю то в/т/чизнѣ шправова/л/ такѣ ты/ж/ и мачохѣ выпосажова/л/ и ємѣ наказано было Андрови зо всѣ/х/ ча/с/ ти/и/ платити, ты же и до/л/гѣ ива/с/ко не в/т/давши Андрови, анѣ жадномѣ декрету тоди и ґдачамѣ лю/д/ски/м/ не чи[н]ѣчи довгу з домѣ перешо/л/ в чо/м/ Андро чекавши лѣ/т/ колконадцѣ/т/ и внаѣ в/т/чизна пѣсто стоѣчи шпала“ (1635, № 147).

Диспозиція (розміщення, упорядкування) — власне виклад основного змісту справи, що прийнятий до відома уряду і вказує на звершення відповідного правового акту: „сталася заплата [...] по тры золотыи за час/т/ и/х/ котораа на нѣ приходила на що имь и ма/т/ка по/з/волила, а царє/м/ко має/т/ ма/т/ку свою ховати до смрти еи а по сомє/р/ти [!] ма/т/чино/и/ має/т/ в/н/ во все/м/ имѣню то/м/ воле/н/ быти в/т/ всѣ/х/, къ в/т/ брата курила та/к/ и в/т/ сѣстрь его вы/ш/шенамѣнены/х/“ (1587, № 26); „продали до/м/ и/з/ кгрѣнто/м/ котори/и/ мѣлисмо в моци свое/и/ в/т/ гри/ц/ка швагра своего и в/т/ сестри свое/и/ а жоны его, и/ж/ позволили вбопо/л/не то/и/ то кгрѣнт/ або має/т/но/ст/ продати [...] за сѣму готовы/х/ гроши/и/ злоты/х/ па/т/деса/т/ не вставляючи собѣ анѣ жа/д/ны/м/ приатели/м/ свои/м/, котраа має/т/ стои/т/ на кгрѣн/тѣ це/р/ковно/м/ сѣтго ве/л/ком/ч/ хва гєв/р/гиа, а та /ан/дрѣ/и/ и/з/ жоною своею сте/х/ною записѣ/м/ сѣа в/т/цѣ стефанови по/д/ тою /ж/ сѣмою, и/ж/ не маєм мѣти нѣ в/т/ кого жа/д/ного перенага<га>банѣа па/н/ андрѣ/и/ грошѣ вдобра/л/ и до/м/ доброво/л/не пу/с/ти/л/“ (1613, № 87); „фалосно [!] ѡскаржа/л/са на романа галѣшкѣ и андреа сосѣдо/в/ свои/х/ под/д/аны/х/ сѣююрских же вны в средѣ паніе напа/д/ши на грѣнтѣ его ис киами, називаючи в/т/ ма/т/ки ледааки/м/ сно/м/ силовували на поєдино/к/, которы/и/ вн засвѣдчившисѣа лю/д/ми все вите/р/пѣль“ (1664, № 210); „продала свои домѣ [...] за золоти/х/ патьдеса/т/ полскихъ междѣ з одной стороны дворомѣ пански/м/ на балабанови/м/, а з другои прокопа ткача, що са стало за позволеніємѣ па/н/ск/им/ и пасти/р/скимѣ“ (1696, № 220).

Санкція (непорушне право, постанова) — засіб, який буде застосовано на випадок порушення рішень уряду. У записях він нерідко зводиться до зобов'язання, якого повинна дотримуватися одна зі сторін (часто сторона — одержувач). Санкція вноситься у запис від імені уряду:

„Мы јако ѡрадѣ видѣачи быти слѣ/ш/нѣю казали/с/мо записа/в/ши ѡве/с/ти до звыклы/х/ кни/г/ справ/ нашихъ варѣючи то, абы вшелѣакаа справа, тоє/ст/ прода/ж/ и кѣпѣа, котраа сѣа дѣе/т/ и в/т/правѣе/т/ на кгрѣн/тѣ мѣ/с/ца сего сѣтого цѣрко/в/ного владзы и вбороны еп/с/па его мило/с/ти нашего милостивого пана мо/ц/на и ва/ж/на в свою/и/ че/с/ти была: тоє/ст/ в то/м/ кто бы прода/в/ши лю/б/ ты/ж/ кѣпи/в/ши, а мѣла быса пото/м/ каати котораа ко/л/ве/к/ сторуна тѣды перепадаю/т/ вины гриве/н/ па/т/ цѣрки сто/и/ по/л/трита а панѣ его мило/с/ти дрѣгаа по/л/трита, що и в/т/дана зелено/и/ рѣ/з/ки потве/р/дили тако/и/ продажи и кѣплѣ свое/и/“ (1609, № 83). Інші приклади: „А иж таа то має/т/но/ст/ ему продана з цѣлы/м/ во все/м/ дѣдицтвом без вшелѣакого нарушенѣа прав и во/л/ностеи стою/р/ское, сє/м/кови и жона и его пото/м/кове и/х/ маю/т/ ѡжити и/з/ ѡчтивою громадою стою/р/ского на вшелѣакіе слушныє повин/н/ости поступовати має/т/, јако /ж/ ѡчтивы/и/ сѣцнкѣ стефа/н/ прода/в/ца сє/м/кови зє мною ру/з/кою потве/р/ди/л/, а сє/м/ко пама/т/ны/м/ обложи/л/“ (1630, № 132); „Мы ѡрад/ зы/и/шо/в/ши на гру/н/тѣ и в до/м/ пѣна євстафиа городецкого и/л/ковича пустили и далихмо ведлу/г/ запису и контракту з книгѣ его мл/с/ти в/т/ца еп/с/кпа добродѣа и пастыра нѣшего сына того, думѣ [...] скварѣ/в/ски/и/ с правого боку гру/н/ту пушкаро/в/ского, з лево/го/ засѣрое/в/ского, пну јаковови колодчакови гафарови зо всѣми принале/ж/ностями, јако старожитнє са/м/ в

собѣ ся має/т/, с пожитками придмѣтами [?], та/к/ о добра/х/ стоѣачи/х/, тако и лежачи/х/, а в уста/н/ку зо всѣ/м/ на все, цалое заховуючи право и прове/н/та та/к/ его мл, ш/т/ца еп/с/кпа, тако и громадские для лѣпшеи и болшой певности и поваги, този справы до кни/г/ ѳраду нѣшего, абы то так вѣчне и не нарушоне стало, записати розказалихмо“ (1649, № 194).

Корроборация (лат. соггово — зміцнюю, скріплюю, підтверджую) — способи і засоби засвідчення документа, а в записях уряду юридики переважно виражене словами запевнення у зв'язку з чим вони набирають правової чинності: „а для лѣпшого тве/р/до/сти/ дали собѣ записа/ти/ до кни/г/ во/и/то/в/ски/х/ ст<о>ю/р/скихъ“ (1615, № 91). *Корроборация* у записях може мати форму покликання на текст, що вписується у книги, також печатку, у XVIII ст. — підпис чи підписи контрагентів (деколи свідків) і членів уряду.

Найвищою ознакою скріплення тексту запису є внесення його усього (основних думок, про що йшлося під час розгляду справи на засіданні уряду) до „книг ѳрадових“ Святоюрської юридики: „што записано до книг грома/д/скихъ“ (1625, № 117); „ѳра/д/ по/з/воли/л/ та/к/ записа/ти/, тако и до кни/г/ ѳвести“ (1626, № 119); „ѳра/д/ [...] проси/л/ абы то бы/л/ до звыклы/х/ справ/книгъ стою/р/ски/х/ записано“ (1629, № 127). Прямою підставою для запису є рішення уряду: „квить его записа/л/ ѳра/д/ на змоцненѣ вѣчноє“ (1622, № 109); „ты/м/ же записо/м/ вѣкуисте его квитиую/т/ и поко/и/ ш/т/ всѣ/х/ чинѣ/т/“ (1622, № 110).

В окремих випадках *корроборация* запису прямо спирається на ухвалу розгляду справи урядом „мы шбачи/в/ши слѣшнѣю речѣ при/и/мѣе/м/ до книгъ наши/х/ стою/р/скихъ до ро/с/правы“ (1659, № 203).

Уряд юридики для підтвердження свого чину часто послуговується традиційними символами звичаєвого права. *Корроборация* угоди і передача прав власності на новопридбане майно новому власникові супроводжується дійством вручання вітки (гілки, різки). Це проводив вийтівсько-лавничий уряд не лише для дотримання звичаю, а „для лѣпшого моци и тве/р/дости зеленою ро/з/кою ш/т/дали и ѳгро/н/товали“ (1625, № 117); „для лѣ/п/шого вѣри [...] зеленою розкою потве/р/дили и измо/ц/нили, што што е/ст/ записано [...]“ (1626, № 118), або „прода/ж/ зеленою рѣ/з/кою стве/р/дили, што ѳра/д/ выдачи рѣ/ч/ слушную казали до звыклы/х/ кни/г/ порѣ/д/ку грома/д/ского записати“ (1631, № 133). Подібно збереглися згадки про аналогічну обрядову символіку цього типу в німецьких середньовічних актах і документах, які торкаються купівлі-продажу майна. Скріплення угод в юридиці відбулось також з допомогою інших символів звичаєвого права, наприклад, розливання могоричу (1597, № 57; 1644, № 188).

Крім усього, уряд володів власною печаткою. Нею засвідчував витяги записів для громадян: „и мѣнута с кни/г/ с печатю ѳрадѣ стою/р/ско/г/ [...] видана“ (1619, № 99); „е/ст/ му записано до кни/г/ справ/ стою/р/ски/х/ лвовски/х/ и мѣнута с печатю ѳрадовою видано дна и року вы/ш/помѣненого“ (1621, № 108); „и мѣнута с печатю ис по/д/писо/м/ е/ст/ видана“ (1625, № 117); запис угоди „до кни/г/ ѳрадѣ нашего стою/р/ского е/ст/ введено, записано и мѣнута

таковаа по/д/ печатю е/ст/ выдана“ (1630, № 131); „зе/з/наня вы/ш/мѣнены/х/ пе/р/со/н/ на/с/ zesланы/х/ до кни/г/ приня/в/ши и випи/с/ по/д/ печатю нашею выдати по/з/волили“ (1648, № 193). Прикладів такого типу у розглядуваних записях чимало. Здається навіть, що на певних етапах видача витягів із рішень уряду, засвідчених печаткою, було обов'язковим.

Проте, лише один раз печатка мала проставлятися під текстом запису у книгах, але її відбиток відсутній, зазначено лише „L[ocus] S[igilli]“ — місце печатки (1772, № 235). Припускаємо, і це дуже ймовірно, що цей запис у книзі здійснено пізніше, на основі складеного і виданого урядом витягу запису, т. зв. „мінута“, який видавався на руки контрагенту з печаткою. Нині не відоме зображення цієї печатки, також уміщений на її толоці текст. Оскільки в цьому записі наприкінці тексту підписаний настоятель Святоюрського василіянського монастиря, то не виключено припущення, що йдеться про власну печатку настоятеля, або монастиря.

У текстах записів є згадки про печатки інших установ: „показа/л/ намъ писаніє по/д/ печатю ўради бє/л/зького мѣсцького“ (1586, № 24). Деякі документи засвічували своїми печатками „державці юридики“, єпископи — Арсеній Желиборський: „Тоє тєды придавши емѹ писана рѹкѹ мою пѣ/д/писую печати моє/и/“ (1660, № 207); Єремія Тисаровський: „мы еп/с/пѣ квѣтує/м/ [...] що посылаємъ пану буню/в/скому сєи кви/т/ по/д/ печатію нашею для лѣпшо/и/ вѣры“ (1630, № 131).

Причетною до функцій *корроборації* як „довговічного“ запису була також клаузула *підписи*, зокрема, у XVIII ст. (див. далі).

3. ЗАКІНЧЕННЯ (ЕСХАТОКОЛ)

Традиційно третя частина формуляра документа включає три клаузули: *дату* (клаузулу *датації*), *підпис* або *підписи* та *аптекацію* — кінцеве побажання, щоб викладений зміст у писаному документі був довговічним, жив „оу вѣки вѣков. Амѣнь“. Підбір клаузул *закінчення* (*есхатокол*) і порядок їх розміщення у записях загалом інший, порівняно з класичним документом. В окремих формулярах записів *закінчення* (*есхатоколу*) як такого взагалі немає (1597, № 57, 59; 1636, 159; 1638, № 168; 1642, № 182; 1644, № 184; 1647, № 190; 1649, № 196—197; 1664, № 210 та ін.).

Дата (клаузула датації) — це не типова клаузула для *закінчення* (*есхатоколу*) формуляра запису. Вона по-суті у записях, як відзначалось, часто становить другу частину, винесеної у *вступному протоколі* (*протоколі*) дати, і є, як правило, частиною не *закінчення*, а *вступного протоколу* формуляра, яка за своїм змістом становить частину загального датаційного формулювання і часто служить доповненням до основної дати, що розміщена на початку. Окреме винесення її вкінець тексту, у *закінчення* (*есхатокол*) формуляра з повним функціональним навантаженням відоме лише у двох випадках (див. нижче).

Дата у *закінченні* виконує, як правило, функцію підтвердження основної дати: „року и дня выше написаного“ (1610, № 84), або „ро/к/ и дня вы/ш/

мѣ/н/“ (1616, № 95) і т. д. Крім цього вона може уточняти і доповнювати зміст основної дати щодо дня і місяця дати року: на початку запису у *вступному протоколі* (*протоколі*) фігурує рік: „ѣфчѣс“, а в *закінченні* — „сталосѣ мѣсца іюня є дня“ (1596, № 50), або на початку „ро/к/ бж ѣфчѣ“, а в *закінченні* — „дѣталосѣ то мѣс/ца ма/р/та ѿ дня“ (1597, № 56). Див. також № 51, 55 та ін.

Засвідчені *датації* наприкінці формуляра можуть також виправляти основну дату, що розташована на початку запису. У *вступному протоколі* запису подано: „Рок ѣхмв по всѣх сѣти/х/“. З цього формулювання, однак, не видно якого дня „по всѣх сѣти/х/“ відбувався розгляд справи в уряді юридики і був створений запис у книзі. Дата наприкінці формуляра уточнює цей день — „дѣталосѣ року ѣ хмѣ во вто/р/ по всѣ/х/ сѣти/х/“, що припадає на 7 червня 1642 р. (1642, № 181).

Дата подана в *закінченні* (*есхатоколі*) вказує на місце розгляду справи, відповідно й складання запису: на початку тексту подано: „Дѣталосѣ в сре/д/ѣ трете/и/ не/д/ли по велицѣ дѣни рокѣ а хѣі“, наприкінці — „Дѣтало/с/ то ве лвове ѣ сѣтно юрѣ рокѣ и дѣна вышепомѣненого“ (1619, № 99). Часто назва Львів (місце складання документа завжди належить до датаційного формулювання) замінюють у записах слова: „дѣталосѣ то у сѣтого юрѣ“ (1588, № 29); „при цѣркви катедра/л/но/и/ сѣтго ве/лмч/ хр/с/тѣва геургіѣ“ (1663, № 209), а опосередковано вказує, що дія відбувалася у Львові. Деколи Львів як місце, у якому складається запис також уточнюється: „в кате/д/рѣ лвовско/и/“ (1676, № 212), або „Działo się w klasztorze, s[więtego] Jerzego męczennika Lwowskim“ (1770, № 231).

Відомі записи, у яких дата уміщена наприкінці формуляра є прямим відповідником основної дати, що подана на початку, хоч перша, у *вступному протоколі* (*протоколі*), винесена за світським, а прикінцева, у *закінченні* (*есхатоколі*), за церковним календарем. Дата з *вступного протоколу*: „рокѣ бжи» первои тисѣчи шѣтсо/т/ девѣятого“; *закінчення* — „рокѣ вы/ш/писаного в сре/дѣ преполовлѣнѣ пра/з/ника стои пѣтидѣсѣтници“ (1659, № 204), або *вступному протоколі* — „ро/к/ бо/ж/ перво/и/ тисѣчи ше/ст/со/т/ ше/ст/дѣсѣт/ трете/го, мѣсца ію/л/ с дня“; *закінченні* — „рокѣ вы/ш/писан/н/ого м/с/ца и дня в поне/дѣло/кѣ че/т/верто/и/ неде/ли по сошѣствѣи сѣтго дха“ (1663, № 209).

Два записи вміщують дату тільки наприкінці тексту, в *закінченні* — третій частині формуляра. За формою і змістом вона не відрізняється від тих, що знаходяться на його початку: фігурує при записі заповіту: „Дѣтало/с/ року ѣхѣі дѣкевриа кѣ“ (1619, № 104), та іншому записі справи: „дѣтало/с/ року ѣ хѣіг мѣс/ца маѣ дна з“, хоч правда, остання з уточненням „за панованѣ короля по/л/ско/го владыслава дѣ го“ (1633, № 140). Загалом, уміщення повної дати у записах наприкінці формуляра рідкісне явище у книгах юридики.

Список членів уряду юридики і присяжних. Подібно до клаузули дата може розташовувати на початку запису, у *вступному протоколі* та *закінченні* (*есхатоколі*) — першій та третій частинах формуляра клаузула *Список членів уряду і присяжних*. Винесення клаузули наприкінці формуляра запису, однак, диференціюється роками, а сам *Список* ділиться, як це має місце з *датою* (*клаузулою датації*). У XVI, частково й XVII ст. на початку запису зазначається, що „засѣдає і розглядає“ справу уряд юридики, а наприкінці поданий перелік його

осіб, приналежних до уряду і присяжні. Пізніше принаймні з 30—40-х років XVII ст. цей поділ клаузули зникає — вона найчастіше об'єднується в одному формулюванні.

Підписи — клаузула є структурною частиною *закінчення (есхотоколу)* формуляра. *Підписи* — не типова клаузула записів в урядових книгах юридіки. Протягом 1578—1664 років формуляри записів зовсім не фіксують клаузули *підписи*. З відомих 241 записів виступає клаузула, зафіксована в 30 випадках. З'являються *підписи* у формулярі записів щойно у 70-х роках XVII ст., власне тоді, коли перестає діяти як виконавча влада війтівсько-лавничий уряд у юридіці та на її чолі стає Святоюрський василіянський монастир. Тоді саме підписи настоятеля монастиря, деколи підпис вїйта (він посідає на цей час зовсім інші функції, а в 70-х роках XVIII ст. взагалі рідко фігурує) „гарантує увічнення“ справи, що викладена у записі (прізвище єпископа не згадується, принаймні у тих записах, які збереглися до наших днів). Нерідко під записом розглядуваної справи підписуються контрагенти та свідки, які брали участь або були присутні під час розправи.

Підписи у записах виражаються словами та символами у вигляді „хрестика“.

а. **словами:** „тає/н/ты/и/ газарзу/ч“ [!] вуит стою/р/ски/и/ (1676, № 212); „іва/н/ цапкєвичь, воить юри/з/дик[ціи] стоюрскои“ (1695, № 218). Підписи у записах проставляються не лише українською, але й польською та єврейською мовами (останньою один раз). Є записи, які не фіксують конкретних підписів осіб, а про їх наявність мовиться загально: „р҃кою власною подписуюся“ (1683, № 213), або „запи/с/ р҃ками власними по/д/писали“ (1693, № 215);

б. **хрестиками:** „++ неумѣючи писати ѡ иванѣ же/ж/кови/ч/, ву/и/тъ бывши/и/ стою/р/скии и євва жена єго“ (1673, № 211); „+ матиашь малиновский, + михаи/л/ кє/л/ник више/н/ский“ (1693, № 216); або „+ гаврии/л/ гна/т/кевичь“, „+ анна габрієлова столарка“ (1693, № 217; 1695, № 218) — „розшифровки“ до хрестиків проставлені кимсь із присутніх на засіданні на пропозицію контрагентів, або особисто писара уряду і т. д.

Трапляються випадки, що вписаний хрестик під текстом запису супроводжує примітка: „Андрє/и/ бах҃с из жоною своєю не ѡмѣючиє писати кладє/т/ кре/с/тика +“ (1676, № 212), або „+ тако не умѣючии писати кри/ж/кѣ кладу власнимъ именемъ своимъ и ма/л/жонки мое на има катерини, григориа сина и цо/р/ки екатерини, гаврии/л/ гнаткевичь“ (1693, № 215).

Припускаємо, що за монастирської виконавчої влади Святоюрської юридіки клаузула виражалася по-різному, але постійно протягом усього XVIII ст. З 1765 р. підписи регулярно подаються під записами: „Grzegorz Strzembicki +; Maryanna +; Przyjaciele tego zapisu: Bazyli Białostocki +; Piotr Maluskiewicz +“ (1765, № 222); „X[iaǳ] Antym Ligęziewicz Z[akon]u S[więtego] B[azylego] W[ielkiego] Mon[asteru] Lwow[skiego] sup<e>rior“ (1775, № 241).

Апрекація. Клаузула в класичному вираженні окремо ні разу не виявлена у формулярі записів. Віддаленим її елементом, що, по всій імовірності, заважає формуляру документа, потрібно, очевидно, вважати прикінцеві слова запевнення уряду про тривалість і довговічність його рішень і акту урядового заходу взагалі: „на вѣки вѣчные“ (1585, № 20), „дрѣжати на вѣки вѣч/ч/ныи“ (1596, № 54), „бѣдовати на вѣки вѣчные“ (1604, № 71), „пѣсти/л/ в вѣч/ч/ные ча/с/<ы>“ (1638, № 170). Часто цей елемент *апрекації* включений в контекст клаузули *диспозиції* (1609, № 83; 1616, № 92). У формулярах другої половини XVIII ст. клаузула відсутня.

Наведені приклади, загалом не є відповідником традиційного формулюванням клаузули *апрекації*, який можна спостерігати в документах про урочисте звершення акту (часто у формі заклику до Бога) і запоруку вічного життя заходу в майбутньому. Вони скоріше всього акцентують, що подію (рішення уряду) потрібно вважати „на все життя“ і „назавжди“. У зв'язку з цим смислове навантаження цих слів становить тільки певний відгук відомих дарчих, фундаційних та ін. документів: „У вѣки, аминь“, або „оу вѣки вѣков. Аминь“. Наведені вище слова у записах найчастіше належать за текстом до клаузули *санкції*, а побажання щасливого звершення та увічнення заходу — власне *апрекації* на майбутнє підміняється внесенням тексту рішень (ухвал, постанов) на сторінки книг як „гарантії вічності“ справи такими словами: „до кни/г/ новы/х/ ѳради стою/р/ского дали собѣ записати“ (1609, № 80); „ѳра/д/ памѣ/т/ны/м/ ѡ/б/ложи/л/ и таковѡю ва/ж/нѡю куплю сво/ю/ до кни/г/ ѳрадови/х/ записа/л/“ (1616, № 92), або „Мы теѡи ѳра/д/ свою/р/скыи, выѡдѡчи рѣ/ч/ слѣшнуѡю на жаданѣ ихъ приняли/х/мо до кни/г/ нашы/х/“ (1655, № 211). Це чітко проглядається уже з 30—40-х років XVII ст.

*
* * *

Так, в загальних рисах, виглядав формуляр адміністративно-судових записів уряду Святоюрської юридикі. Було б помилкою, однак, вважати, що перелік поданих формулювань клауз і опис їх змісту в рамках записів з одного боку є вичерпним, а з другого — ще він був стійким і обов'язковим для кожного формуляра записів протягом другої пол. XVI—XVIII ст. Загалом, ми торкнулись тільки основних питань структури формуляра із дуже вибіркоким залученням прикладів. Формуляр записів природньо розвивався і постійно мінявся залежно від розвитку змісту справ та обставин, які диктували об'єктивні причини часу. Як зміст, так форма (остання значно поволіше) зазнавали змін, але вони були сталими.

У записах, що вносились до книг Святоюрської юридикі нерідко бракує тієї чи іншої клаузули формуляра. Тексти багатьох клауз можуть також чітко не виділятися своїм текстом, бо об'єднані з іншими. Деякі з них єдині в своїм роді, характерні тільки на певний період часу для записів у книгах юридикі (*список членів уряду і присяжні*). Поряд клаузули можуть членуватися текстами інших (*інскрипція, санкція* та ін.). Тим часом, у формулярі постійно присутні

такі клаузули як *дата* (*клаузула датації*), *інституляція* і, звичайно, *диспозиція*.

Формуляри записів не завжди зберігають стабільний (однаковий) порядок розміщення клаузул. У цьому плані помітні довільності, а в них загально зауважено (на основі порівняльного аналізу), що чим канцелярія посідала нижчий суспільний статус, вони були частіші. Ці непослідовності (зокрема переміщення клаузул з однієї частини формуляра в іншу та їх невитриманість щодо порядку розташування) помітні і в канцелярії Святоюрської юридики. Поряд із іншим порядком розташування клаузул часто іншою є їх форма наповнення і структура. Загалом записи, що належать писареві Саві (1584, № 17), попові Іванові — писареві (1589, № 33) і іншим у записах від 1578 по 10-і роки XVII ст. (№ 1—90), спостерігається приблизно одна і та ж архітектоніка формуляра, тим часом протягом кінця 10—60-х рр. XVII ст. (прибл. № 90—210) вона інша, а ще інша з кінця XVII (1693—1698, № 215—221) та XVIII ст. Ці особливості у наповненні складових елементів формуляра відбувались поступово, часто навіть з повертанням до раніших зразків записів. Вони служили зміні структури формуляра записів, насамперед, відмінностям щодо розташування у ньому клаузул, що вказує не лише на індивідуальні (писарські) здібності та досвід, але й також загальні об'єктивні умови праці канцелярій протягом століть.

Послідовна вичерпність підбору (повнота) клаузул у формулярі, крім збереження загальних засад ведення записів, безперечно, характеризує фаховий рівень канцелярії, вказує на культуру діловодства і освіченість її працівників, насамперед, писарів. Це стосується як загальної підготовки, так і їх навиків щодо мовно-літературної і передусім термінологічної обізнаності. Писарі володіли, крім усього, і певними знаннями з основ правових знань. В умовах Львова, наприклад, кінця XVII (частково, мабуть, і XVIII) ст. праця українськомовних писарів, коли більшість національної інтелігенції і духовенства користувались польською мовою, має виняткову пізнавальну вагу для культури. Докладне вивчення названих питань часто приводить дослідника навіть до несподіваних наукових висновків. Не слід також забувати, що будова формуляра записів нерідко поєднується із традиціями інших канцелярій. Велике значення у цьому мала праця суміжних іноземних установ Львова зі своїм спадкоємним досвідом. Поряд на розвиток канцелярії Святоюрської юридики мала вплив консисторія і канцелярія духовного суду Львівського єпископства, свідченням чого є не лише структура записів³, але й спільні засідання цих установ, на яких інколи одні і ті ж писарі вели записи в обидвох урядах. Відзначимо, що при самобутній будові формуляра запису у книгах Святоюрської юридики мають місце і його локальні особливості, що пов'язані зі специфікою діяльності юридики як інституції, також, в ширшому розумінні, власні територіальні особливості життя підміського анклаву. Пізнавальним під оглядом аналізу формуляра є передусім відповідність між характером різновиду адміністративно-судового чину — розгляд однотипних господарсько-економічних справ в уряді юридики, повторних вироків, зголошення заповітів з, власне, структурою формуляра запису. Не можна не враховувати також традиційних впливів на діловодство

³ Національний музей у Львові ім. А. Шептицького. – Відділ рукописної та стародрукованої книги. – Рк. № 61.

місцевих канцелярій і дипломатик інших, насамперед, сусідніх країн, у яких воно було у більш вишуканому та досконалому використанню і поставлене на вищий рівень. Значення мала наявність або відсутність в урядах, в тому числі в уряді Святоюрської юридики, регламентуючих взірців для складання записів чи посібників із формулярами різних типів і видів актів та документів, т. зв. формулярників.

У 80-х роках XVII і, зокрема, у XVIII століттях помітно міняється склад клаузул формуляра і разом із цим у значній мірі порядок їх розміщення, де загально середньовічний формуляр як явище, в цілому, спрощується.

***Oleh Kupchynskyy.* STRUCTURAL COMPOSITION (FORM) OF RECORDS IN THE REGISTERS OF ST.YURA JURIDIC IN L'VIV**